

Sociale controle, misdaad en het geweldsmonopolie

De veranderende rol van de politie

PIETER SPIERENBURG

Als onderdeel van de bloeiende tak van de geschiedenis van criminaliteit en strafrechtspraktijk trok ook de politie in diverse Europese landen de aandacht. In Engeland vormde de *Metropolitan Police*, ingesteld in 1829, een natuurlijk startpunt voor het onderzoek naar de toenemende invloed en de veranderende rol van politiecorpsen tot aan de Tweede Wereldoorlog. Duitse historici concentreerden zich veeleer op de nazi- en DDR-regimes. Daarnaast bestaat er in Duitsland een traditie van onderzoek naar vroegmoderne zogenaamde *Policey-Ordnungen*, waarin het woord politie wordt verstaan in de oude betekenis van ‘voortvarend bestuur’. De Tweede Wereldoorlog, met name het Vichy-bewind, heeft ook de aandacht van Franse historici, naast de negentiende eeuw. Voorts strekt het onderzoek in Frankrijk zich uit tot de eerste moderne politiemacht, die van Parijs, opgericht in 1667.¹

In Nederland is het resultaat van modern, historisch-wetenschappelijk onderzoek tot nu toe minder omvangrijk. Bovendien zijn de studies die wel tot stand kwamen grotendeels van de hand van de hier besproken auteurs. Die stand van zaken noopt elke recensent tot bescheidenheid. De grootste expertise ligt immers bij de auteurs zelf. Het is een heksentoer om hen vliegen af te vangen, zo ik dat al had gewild. Daarom komt de keuze van de redactie voor een dossier met meer beschouwende stukken me goed uit. Ik zal *De geschiedenis van de Nederlandse politie* bezien vanuit een historisch-criminologische invalshoek en met een comparatieve benadering.

Niettemin begin ik met enige technisch-recenserende opmerkingen. *De geschiedenis van de Nederlandse politie* bestaat uit vijf ongenummerde delen, waarvan het dikste en het dunste respectievelijk een synthese en een korte samenvatting door de projectleider betreffen². De dunne Fijnaut is bedoeld voor een algemeen lezerspubliek – zo te zien vinden we alle illustraties uit de

¹ Omdat ik van dit recensie-artikel geen bibliografisch essay wil maken, wil ik slechts vermelden dat een gedegen studie van de Parijse politie reeds in 1979 verscheen en wel door: Alan Williams, *The Police of Paris, 1718-1789* (Londen 1979).

² C. Fijnaut, *De geschiedenis van de Nederlandse politie. Een staatsinstelling in de maalstroom van de geschiedenis* (Amsterdam 2007); G. Meershoek, *De geschiedenis van de Nederlandse politie. De gemeentepolitie in een veranderende samenleving* (Amsterdam 2007); J. Smeets, *De geschiedenis van de Nederlandse politie. Verdeeldheid en eenheid in het rijkspolitieapparaat* (Amsterdam 2007); R. van der Wal, *De geschiedenis van de Nederlandse politie. De vakorganisatie en het beroepsonderwijs* (Amsterdam 2007); C. Fijnaut, *De geschiedenis van de Nederlandse politie* [samenvattend deel] (Amsterdam 2007).

overige delen hier opnieuw. Ik had gehoopt dat dit boek ook geschikt zou zijn voor het onderwijs, maar de hier terugkerende concentratie op de politiek-organisatorische aspecten (zie mijn kritiek hieronder) maakt het boekje daartoe minder bruikbaar. Overigens verkrijgt men een iets kortere samenvatting door alle slotbeschouwingen van de hoofdstukken in de dikke Fijnaut achter elkaar te leggen en een veel kortere in de vorm van de eindconclusie ervan. Die laatste zou goed passen in een reader, bijvoorbeeld over de geschiedenis van de criminaliteit. Ik laat de dunne Fijnaut nu buiten beschouwing, zodat ik de overige delen in het vervolg alleen met de auteursnaam hoef aan te duiden.

Dat het accent ligt op de politiek-organisatorische aspecten van de geschiedenis van de Nederlandse politie blijkt al uit de gekozen werkverdeling. Naast de synthese zijn er delen over de rijkspolitie, de gemeentepolitie en het vakbondswezen en beroepsonderwijs. Die indeling zorgt voor veel overlappingen, vooral tussen Fijnaut, Meershoek en Smeets. Zo bespreekt ieder van deze drie het Jordaanoproer van 1934 en de onderdrukking van menige andere uiting van sociaal protest. Een chronologische indeling of een onderscheid tussen bijvoorbeeld de organisatorische aspecten en de relaties met het publiek ware mij liever geweest. In zeker opzicht vormen de overlappingen geen bezwaar. Welke lezer gaat immers de circa 2600 pagina's tekst van a tot z doornemen? Hoewel de auteurs tevens mikken op een lezerspubliek onder politiemensen, zullen deze vier delen toch vooral fungeren als wetenschappelijke naslagwerken. Dan is het onvergeeflijk dat ze slechts een personenindex bevatten. De gebruiker die snel iets wil weten over de affaire-Oss uit de jaren dertig moet zich er eerst van vergewissen wie daarin de hoofdrolspelers waren. Wie de weergave door drie auteurs van het Jordaanoproer wil vergelijken, moet die met behulp van de inhoudsopgaven zien te vinden. Mij lukte het niet om de passage over het in de jaren zestig 'altijd rustige Haarlem' opnieuw te traceren, opdat ik zou kunnen toevoegen dat omstreeks mei 1966 op de Grote Markt een happening plaatsvond waarbij een Lyndon B. Johnson-pop (de toenmalige president van de Verenigde Staten) in de fik werd gestoken, waarna het hard rennen was voor de politieknuppels uit.

Wat brengt *De geschiedenis van de Nederlandse politie* tegen het licht van de historiografie over het onderwerp? Voor een overzicht van de geschiedenis van de politie in Europa kunnen we te rade gaan bij de grootste kenner, de Britse historicus Clive Emsley.³ Evenals Fijnaut cum suis, begint Emsley in de negentiende eeuw. Hij stipt de voorgangers van de moderne politiecorpsen, zoals de Italiaanse *sbirri*, even aan maar besteedt geen uitgebreide aandacht aan het vroegmoderne allegaartje dat in Nederland bestond uit dienaren der justitie, nachtwachten, provoosten en dienaren van impostmeesters. Het gaat Emsley om, zoals hij het omschrijft, een 'professional, bureaucratic police'. De invoering hiervan in de meeste Europese landen gedurende de eerste helft van de negentiende eeuw betekende een cruciale vernieuwing in de sociale controle en een versterking van het geweldsmonopolie van de betrokken overheden.

³ Clive Emsley, 'Control and Legitimacy. The Police in Comparative Perspective since circa 1800', in: Clive Emsley e.a. (eds.), *Social Control in Europe II. 1800-2000* (Ohio 2004) 193-209.

Deze vernieuwing was vooral ook getalsmatig van aard: voor het eerst – buiten Parijs – telden politiecorpsen meer dan een handvol manschappen. Engelse historici duiden de ‘new police’ aan als een ‘thorough, expensive and efficient machinery for the detection of crimes and the apprehension of suspects’.⁴

Vanuit Europees perspectief onderscheidt Emsley drie modellen: (1) ‘state civilian police’ die verantwoording verschuldigd is aan de centrale regering, (2) politie gerecruteerd en betaald door gemeenten en (3) een semi-militair corps dat voornamelijk op het platteland opereert. De Metropolitan Police van 1829, hoewel beperkt tot Greater London, vormde een voorbeeld van de eerstgenoemde categorie. Volgens Emsley volgden de meeste Europese regeringen in de loop van de negentiende eeuw dat model en bleef de gemeentepolitie een ondergeschoven kind. Hij ziet het gemeentelijke model als vooral kenmerkend voor de Verenigde Staten, waar we tot op de dag van vandaag uit de politieseries op tv de New York Police Department en de Los Angeles Police Department kennen. In dit verband noemt Emsley Nederland slechts en passant. De semi-militaire politie, voortkomend uit de Franse vroegmoderne *maréchaussée* maar inmiddels met namen als gendarmerie of carabinieri getooid, nam in de meeste landen een belangrijke plaats in naast het civiele corps.

Gewapend met alarmerende statistieken stuurde premier Robert Peel, die de invoering van de Metropolitan Police bepleitte, de naar hem genoemde Bobbies de straat op. Hoewel in Engeland misdaadpreventie direct als hoofdtaak van de politie werd gezien, bleven de neventaken tot het begin van de twintigste eeuw belangrijk. Buurtbewoners zagen het politiebureau als een plek waar men voor allerlei redenen even binnen kwam wippen. Corpsen op het Europese vasteland waren lange tijd nog minder exclusief op de bestrijding van de misdaad gericht. Die situatie deed zich eveneens voor in de Verenigde Staten, waar stedelijke agenten het druk hadden met het opsporen en bij de ouders terugbrengen van zoekgeraakte kinderen. Tegen 1900 stootten de Amerikaanse corpsen dergelijke neventaken af, omdat zij zichzelf primair als *crime fighters* wensten te beschouwen. In het verlengde van hun paternalistische taakuitoefening getuigden de morele opvattingen van negentiende-eeuwse politiefunctionarissen vaak van een traditionele mentaliteit. Net als vroegmoderne geestelijken zagen ze drankzucht, luiheid, het verlangen naar luxe en ongodsdienstigheid als evenzovele slechte en mogelijk criminogene gewoontes. Niettemin waren politiemensen op dit punt steeds minder fel dan morele entrepreneurs, soms ook minder actief dan de letter van de wet voorschreef. In een vergelijkende studie van Engeland en Frankrijk, 1850-1900, stelt Paul Lawrence vast dat beide landen weliswaar beperkende wetten kenden tegen zowel gokken en prostitutie als landloperij, maar dat de politie alleen zwervers hard aanpakte.⁵

Daarmee is, naast de politiek-organisatorische ontwikkeling van het politiebestel, een tweede veranderingsproces binnen de politiegiedenis geïdentificeerd.

⁴ Shani D’Cruze, ‘Introduction’, in: Shani D’Cruze (ed.), *Everyday Violence in Britain, 1850-1950. Gender and Class* (Harlow 2000) 4.

⁵ Paul Lawrence, ‘Policing the Poor in England and France, 1850-1900’, in: Clive Emsley e.a. (eds.), *Social Control in Europe II. 1800-2000* (Ohio 2004) 210-225.

ficeerd. We zouden het kunnen aanduiden als de overgang van een multifunctionele dienstverlenende instelling met een traditionele mentaliteit naar een professioneel apparaat gericht op misdaadbestrijding. Natuurlijk werd het takenpakket vanaf de jaren twintig weer uitgebreid met de verkeersregeling, maar die uitbreiding liet de professionalisering van het apparaat onverlet. Een herleving van de meer algemeen dienstverlenende taken zien we pas tegen het eind van de twintigste eeuw met de instelling van wijkagenten. Anderzijds kreeg de misdaadpreventie in de tweede helft van de twintigste eeuw een sterkere nadruk door de drugsbestrijding en de confrontatie met de (in toenemende mate internationaal) georganiseerde criminaliteit.

Een derde belangrijke ontwikkelingslijn heeft te maken met de relatie tussen de politie en het geweldsmonopolie van de staat. Handhaving van dat geweldsmonopolie was en bleef een essentieel aspect van het politiewerk, maar de manier waarop was sterk aan verandering onderhevig. De introductie van civiele politie en gendarmerie in het vroeg-negentiende-eeuwse Europa vond plaats onder grotendeels conservatieve régimes. De groepen die over het geweldsmonopolie beschikten hadden een gegronde vrees dat anderen daarover ook wilden beschikken. Emsley benadrukt dat het in de gaten houden van oppositionele groeperingen, van politieke of religieuze signatuur, overal als een normale politietoekend gold. Ook de misdaadpreventie stond in het teken van de confrontatie tussen sociale klassen. Volgens de veel geciteerde uitspraak van de eerste Londense hoofdcommissaris was het de taak van zijn manschappen om de welgestelde buurt van St. James te beschermen door middel van het surveilleren in de krottenwijk van St. Giles. Overal in Europa lagen het toezicht op mogelijk wetsovertredende armoedzaaiers en de onderdrukking van de politieke aspiraties van de arbeidersklasse in elkaars verlengde. Zeker tot het midden van de twintigste eeuw – en in Oost-Europa tot de val van de Berlijnse muur – bleef het onderscheid tussen handhaving van de openbare orde en ondersteuning van het bestaande regime gering. Pas in de tweede helft van de twintigste eeuw brak een meer neutraal concept van ordehandhaving door.

Verwant aan dit proces is de toegenomen nadruk op terughoudendheid in het politieoptreden. Soms moet de overheid haar geweldsmonopolie intern laten gelden, maar ze doet dat op steeds mildere en minder zichtbare wijze. Dat proces zien we al in de zeventiende eeuw een aanvang nemen, en in die periode vooral op het terrein van de strafrechtspraktijk. Permanente schavotten verdwenen, het aantal executies nam af, de doodstraf werd binnenskamers voltrokken en uiteindelijk afgeschaft.⁶ Met die laatste ontwikkeling zitten we alweer in het Europa van de tweede helft van de twintigste eeuw. Dan lijkt zich ook een omslag te voltrekken in de aard van het politiegeweld. Voor Nederland is die omslag geanalyseerd in het proefschrift van Piet van Reenen – een pioniersstudie die reeds in 1979 verscheen. Van Reenen contrasteert de

⁶ Zie, onder veel andere studies, Pieter Spierenburg, *The Spectacle of Suffering. Executions and the Evolution of Repression. From a Preindustrial Metropolis to the European Experience* (Cambridge 1984) en James A. Sharpe, *Judicial Punishment in England* (Londen en Boston 1990).

onderdrukking van het Jordaanoproer van 1934, waarbij enkele doden vielen, met de roerige jaren zestig, waarbij het soms ook hard toeging maar het in de nasleep tot een herziening van het politioptreden kwam. Vrij snel werd een ingetogen benadering van demonstraties en onlusten gemeengoed.

In hoeverre komen de zojuist onderscheiden ontwikkelingslijnen aan bod in *De geschiedenis van de Nederlandse politie?* Met de politiek-organisatorische aspecten is dat overdadig het geval. Voortdurend gaat het om de bevoegdheden van burgemeesters, wettelijke regelingen en de voorkeur voor een rijks- dan wel een gemeentelijk corps (bij de meeste Nederlanders lange tijd de laatste). Sterk punt is dat Fijnaut uitgebreid ingaat op de Franse origines van het politiewezen, met Napoleons minister Joseph Fouché als belangrijkste actor. Dat biedt een welkom tegenwicht aan de in de historiografie frequente nadruk op Robert Peel en de Metropolitan Police. Met Thorbecke en diens voorliefde voor gemeentelijke autonomie heeft Fijnaut het niet zo op. Zijn helden zijn Thorbeckes tegenpool Provó Kluit en, ruim een eeuw later, de Nijmeegse hoofdcommissaris Perrick. In Nederland bleef het woord politie tot na het midden der negentiende eeuw in gebruik in de betekenis van voortvarend bestuur. In wetten en koninklijke besluiten stond ‘politie’ voor wat we nu als politiëring zouden aanduiden en slechts geleidelijk vernauwde de betekenis tot het apparaat dat daarmee was belast. Bij de bespreking van wettelijke regelingen met betrekking tot rijks- en gemeentepolitie in de negentiende eeuw geeft Fijnaut zelden aan om welke betekenis het gaat, zodat we in het ongewisse blijven of er op een bepaalde tijd en plaats nu wel of niet een corps agenten bestond. Smeets daarentegen geeft dat direct kort en bondig weer, zodat ik iedereen aanraad eerst de pagina’s 15-17 van zijn boek te lezen alvorens aan Fijnaut te beginnen. Smeets en Meershoek bieden ook grafieken met concrete aantallen manschappen, zij het in absolute cijfers. Omdat het getalsmatige aspect zo belangrijk was voor de moderne politie als vernieuwing in de sociale controle, had ik graag ergens een tabel gezien met het totaal aantal manschappen in Nederland per 100.000 inwoners per decennium vanaf 1850.

De nadruk, in deze vier kloeke delen, op de politiek-organisatorische aspecten houdt vooral in dat de andere gesignaleerde ontwikkelingen naar verhouding weinig aan bod komen. Omdat ik de vier delen als naslagwerken typeerde, kun je deze situatie ook positief bekijken: je slaat de boeken vooral na op de genoemde aspecten en er blijft nog het nodige over voor toekomstige onderzoekers. Bovendien geeft Fijnaut in zijn inleidende hoofdstuk de betrekkelijke eenzijdigheid toe (‘een institutionele invalshoek’) en poogt hij haar te rechtvaardigen in termen van makkelijk toegankelijke bronnen en dergelijke. Hij belooft dat het daadwerkelijke optreden van de politie als secundair aandachtspunt wel degelijk aan bod komt en daarop kunnen we hem en zijn mede-auteurs afrekenen. Daarbij zij aangetekend dat zelfs een zorgvuldige recensent door het gemis van een zakenindex niet kan checken of een bepaald punt toch kort in een verloren hoekje wordt vermeld.

Over de mentaliteit van negentiende-eeuwse politiefunctionarissen en hun eventuele neventaken hebben alle auteurs in elk geval weinig te melden. Stonden ook Nederlandse agenten mentaal nog in de vroegmoderne tijd? We kunnen het niet nagaan. Wel verneemt de lezer – zoals hij tussen december

2007 en het moment dat ik schrijf ook over de huidige politie uit de media kon vernemen – dat ze vaak onderbetaald werd. Een foto van een collectebus met daarop ‘voor de veldwachters’ spreekt boekdelen. Neventaken zoals die in het Europese onderzoek naar voren komen bestonden ook in Nederland. In haar studie van de Rotterdamse politie laat Nelleke Manneke zien hoe allerlei vormen van bemiddeling en serviceverlening nog in de jaren 1880 gewoon waren. Een vader verzocht de politie iets te doen aan het gedrag van zijn luie zoon, die weigerde te gaan werken. Een vrouw klaagde dat een buurvrouw in de straat het praatje rondstroomde dat zij in een bordeel had gewerkt. Een vrouw vroeg wat zij aanmoest met haar zestienjarige dochter die volgens haar te veel met jongens uitging. Enzovoort.⁷ Doorgaans zochten agenten de ‘schuldige’ thuis op voor een reprimande of ontboden ze die naar het bureau voor een schikking. Ook de hulp aan daklozen vormde een belangrijke taak. Rond 1890 vond een omslag plaats naar een repressiever beleid, waarbij de Rotterdamse politie de meeste zorg- en servicetaken afstootte. Fijnaut verwijst wel naar Mannekes boek – hij was immers haar promotor – maar koos er kennelijk voor dit aspect buiten beschouwing te laten.

De verdere professionalisering van de Nederlandse politie in de twintigste eeuw krijgt wel voldoende aandacht. Dit maatschappelijk proces is de impliciete rode lijn door het deel van Van der Wal over de vakorganisatie en het beroepsonderwijs. De andere auteurs behandelen onder meer de komst van de recherche, de inzet van de politie bij de verkeersregeling, de internationale samenwerking vanaf de Eerste Wereldoorlog en de strijd tegen drugshandel en de georganiseerde misdaad die vooral na 1970 een grote vlucht nam. Fraai is de foto van een stukje Crime Scene Investigation in de polder aan het begin van de twintigste eeuw, waarop een groep agenten met verwonderde blik de demonstratie van enkele bijzondere apparaten aanschouwt. De historisch gezien plotselinge en sterke criminalisering van het gebruik van en de handel in drugs vormt het meest in het oog lopende proces binnen de recente misdaadgeschiedenis. Daarom had ik over de drugsbestrijding door de politie best wat meer willen horen. Conform de institutionele invalshoek komt bijvoorbeeld wel de beruchte IRT-affaire uit de jaren negentig aan bod. Positief is weer de aandacht voor de specialisering, zoals het ontstaan van een aparte kinder- en zedenpolitie aan het begin van de twintigste eeuw. De toenemende aparte aandacht voor jeugdigen vormt een belangrijke vernieuwing in de sociale controle. Die is tot nu toe vooral onderzocht vanuit strafrechtelijk perspectief, zoals de instelling van jeugdrechtbanken, en de aanvulling vanuit het perspectief van de politie is welkom.

Wat betreft het proces dat ik als de veranderende relatie tussen de politie en het geweldsmonopolie van de staat heb aangeduid is het resultaat gemengd. Een programmatische uitspraak als die over St. James en St. Giles heb ik niet aangetroffen. Wellicht heeft geen enkele Nederlandse hoofdcommissaris zich in die richting uitgelaten. Dat handhaving van de openbare orde tot ver in de twintigste eeuw vooral ook onderdrukking van sociaal protest inhield komt in

⁷ Pieternella Manneke, *Uit oogpunt van politie. Zorg en repressie in Rotterdam tussen 1870 en 1914* (Arnhem 1993) 79.

diverse delen uitdrukkelijk naar voren. Zo klonk de roep om meer agenten, of marechaussees, na iedere grote staking of oproerige beweging sinds de jaren 1880 luid en duidelijk. Illustratief is een woordenwisseling in de Tweede Kamer in 1898. Troelstra had opgemerkt dat de Koninklijke Marechaussee in het Noorden bepaald impopulair was, waarop de minister van Oorlog antwoordde dat zulks toch alleen bij kwaadwilligen en rustverstoorders het geval kon zijn en dat hij nog nooit had gehoord dat de overige leden der maatschappij de marechaussee niet mochten (Fijnaut, 262). Hier is de vereenzelviging van protesterende arbeiders met boeven en gespuis evident. Dergelijke conclusies dient de lezer wel steeds zelf te trekken, want geen van de auteurs biedt een systematische, historisch-sociologische analyse van de geleidelijke decriminalisering van sociaal protest en de opkomende scheiding tussen ordehandhaving en ondersteuning van het politieke bewind. Het blijft een narratieve geschiedschrijving.

Het verwante proces van toenemende terughoudendheid in het politieoptreden gaf ik weer via het werk van Piet van Reenen. Tot mijn grote verbazing ontbreekt hij in Fijnauts historiografisch overzicht (13-16). In diens hele boek komt Van Reenen tweemaal en passant voor en de samensteller van de index verwacht hem zelfs met een in 1941 op last van Rauter ontslagen naamgenoot. Meershoeks indexeerder onderscheidt tenminste P. van Reenen jr. en sr. maar de brandende vraag of er sprake is van een familierelatie blijft onbeantwoord. Meershoek behandelt Van Reenen vooral als hervormingsgezinde politiemans, vermeldt dat hij uit onvrede sociologie ging studeren, maar verwijst slechts mondjesmaat naar diens wetenschappelijke werk.

Het betreffende negeren van dat werk is symptomatisch voor de mijns inziens gebrekkige behandeling die de tussen pakweg 1965 en 1975 plaatsvindende omslag in het politieoptreden en de veranderende relatie met het publiek krijgen. Zeker, er is aandacht voor de NATO-taptoe van 1963, provo, het huwelijk van Beatrix en de opkomende kraakbeweging. Fijnaut geeft een mooie analyse van de confrontatie politie-jeugdcultuur waarin hij teruggaat tot 1956, toen jongeren vanwege de Russische inval in Hongarije het CPN-gebouw belegerden onder de leus 'rock 'n roll'. Maar de reactie op het politieoptreden in 1966 en volgende jaren wordt vooral in organisatorische termen weergegeven. Daarnaast is de Nederlandse politie begonnen met een charme-offensief, dat alleen door Meershoek in een paragraaf over de Haagse hoofdcommissaris Peijster kort wordt aangestipt. Politie mensen op straat keken vrolijker uit de ogen en lieten zich niet meer zo snel provoceren. In de eerste helft van de jaren zeventig begonnen jonge agenten te lijken op de hippe jeugd die hun voorgangers uit de hoogte hadden benaderd. We zien dat proces het sprekendst weerspiegeld op een foto (bij Meershoek) van een vreedzame ontruiming waarbij een agent in t-shirt relaxed toeziet, zijn aandacht geconcentreerd op de borsten van de passerende kraakster. Het onderschrift bij de foto ernaast vestigt – terecht – onze aandacht erop dat een van de agenten een vrouw is maar niet dat de mannelijke agent lang haar draagt. Let wel, ik geef dit charme-offensief geheel uit eigen herinnering weer. Het is juist de taak van een historische studie om te toetsen in hoeverre die herinnering klopt en dat mis ik in de besproken delen teveel. Interviews met gewone agenten, in

plaats van alleen met kopstukken, waren daartoe een probaat middel geweest. Rest me te benadrukken dat de krakersonlusten van 1980-1981 in Amsterdam en Nijmegen, toen de limieten van een ingetogen ordehandhaving werden afgetast, uitvoerig aandacht krijgen – een welkome aanvulling op Van Reenen wiens boek toen al was verschenen.

Haagse agenten worden geconfronteerd met een kraakster (Uit: B. Bommels, 'Het blauwe leger. De politie in Nederland' (Haarlem 1981) 81)

In de jaren zeventig doen de eerste vrouwen hun intrede in de Surveillance-dienst (Bron: Nederlands Politiemuseum, Apeldoorn)

Als balans stel ik vast dat deze delen een schat aan informatie bevatten en als naslagwerken vele jaren hun nut zullen bewijzen. Op sommige mijns

inziens belangrijke terreinen bieden ze te weinig en is er ruimte voor verder onderzoek. Op het gebied van de organisatie van en de wetgeving over de politie zijn ze nagenoeg uitputtend.

Pieter Spierenburg (1948) is als hoogleraar historische criminologie verbonden aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam en was als *Visiting Professor* verbonden aan: Carnegie Mellon University, Pittsburgh (History), voorjaar 2001, University of California at Berkeley (Law), voorjaar 2006. Belangrijke publicaties: *The Spectacle of Suffering. Executions and the Evolution of Repression. From a Preindustrial Metropolis to the European Experience* (Cambridge 1984); *The Prison Experience. Disciplinary Institutions and their Inmates in Early Modern Europe* (New Brunswick, Londen 1991); *De verbroken betovering. Mentaliteit en cultuur in preïndustrieel Europa* (Hilversum 1998); *Written in Blood. Fatal Attraction in Enlightenment Amsterdam* (Columbus 2004); *A History of Murder. Personal Violence in Europe from the Middle Ages to the Present* (Cambridge 2008).

Summary

Pieter Spierenburg, *Social Control, Crime and the Monopoly on the Use of Force. The Changing Role of the Police*

This review article identifies three major developments within the history of the police force in Europe: 1. the spread of the police force and their politico-legal organization; 2. the transition from a multi-functional institution providing various services and fostering a traditional mentality to a professional apparatus focused on crime prevention; 3. changes in the relationship between the police and the state's monopoly on the use of force, eventually leading to a more restrained and politically neutral form of maintaining law and order. *De geschiedenis van de Nederlandse politie* deals disproportionately with the first aspect. Within the second field, there is little attention for the mentality and additional tasks of nineteenth century policemen, but sufficient attention for the differentiation in police work in the twentieth century. With respect to item 3, the focus is overwhelmingly on the suppression of social protests. The relationship between the police and the people, in particular the 'charming offensive' during the 1970s, remains largely unexplored.

Repliek¹

CYRILLE FIJNAUT

De algemene relevantie van het onderzoek

Het doet deugd dat de recensenten zich zeer lovend uitlaten over de vrucht van het veelomvattend historisch onderzoek dat dr. Guus Meershoek, dr. Jos Smeets, dr. Ronald van der Wal en ik hebben verricht naar de geschiedenis van de Nederlandse politie in de negentiende en twintigste eeuw. Zeker zo belangrijk is dat de commentatoren onderkennen dat met deze studie(s) voor het eerst een coherente, hoofdzakelijk op primaire bronnen berustende, analyse wordt gepresenteerd van een onderwerp dat tot nu toe niet of nauwelijks aandacht heeft gekregen in de Nederlandse academische geschiedschrijving. De besprekingen demonstreren ook dat onze studies een belangrijke stimulerende rol kunnen en zullen spelen in het verdere historisch-wetenschappelijke onderzoek naar het politiewezen. Niet alleen roepen deze studies vragen op over de ‘ware toedracht’ van de Nederlandse politiegeshiedenis en over de manier waarop die het beste in beeld kan worden gebracht, maar zij nodigen ook uit tot internationaal en vergelijkend onderzoek op dit terrein. Onderzoek dat trouwens niet alleen relevant is voor de studie van het verleden van de politie in Europa, maar ook – gezien het groeiende belang van internationale politiesamenwerking in het kader van de Europese Unie en de Raad van Europa – voor de studie van haar toekomst op dit continent.

Gaande het project startte dr. Marieke Bloembergen een onderzoek naar de geschiedenis van de politie in Nederlands-Indië. De resultaten van dit onderzoek worden binnenkort in dezelfde reeks gepubliceerd. In 2010 zullen bovendien de onderzoeken worden afgerond naar de geschiedenis van de politie in het Suriname van vóór de staatsgreep (door dr. Ellen Klinkers) en naar de geschiedenis van de politie in de Nederlandse Antillen (door dr. Aart Broek). Beide studies worden ondergebracht in deel zes van de onderhavige reeks. En hier blijft het bij. Dan ligt er eindelijk voor het eerst een Nederlandse politiegeshiedenis die voor het gehele koninkrijk geruime tijd kan fungeren als grondslag voor verder historisch onderzoek.

In deze reactie beperk ik me tot de grote punten van discussie. Omdat de recensies inhoudelijk erg van elkaar verschillen – zij weerspiegelen de eigen interesses van de schrijvers zoals mijn repliek natuurlijk is getekend door wat ik zelf belangrijk of interessant vind – ligt het voor de hand om dit per

¹ Deze repliek op de bespreking van het vierdelige *De geschiedenis van de Nederlandse politie* (Amsterdam 2007), en in het bijzonder van het overkoepelend deel: *Een staatsinstelling in de maalstroom van de geschiedenis*, werd door mij geschreven in samenspraak met dr. Guus Meershoek, dr. Jos Smeets en dr. Ronald van der Wal.